Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң,
ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылдан үндезилетиннеп

1954 ИЮЛЬ 15 ЧЕТВЕРГ № 141 (3078)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Сибирьниң көдээ ажыл-агый мурнакчыларының чөвүлел хуралы (1 арын).

АНТОН ПАВЛОВИЧ ЧЕХОВ. — **А. Ревякин.** — Улуг орус чогаалчы (2 арын). **А. Чехов.** — Хамелеон (2 арын). **М. Туровский.** — Ялтада литературжу тураскаал (3 арын).

М. Кенен-Лопсан. — Солун ужуражыышкын (3 арын).

Ч. Дажываа. — Чыргаланды көдээ Советтиң организас-массалыг ажылы (3 арын).

С. Кончук. — Колхоз тудуун тодаргай удуртур (3 арын).

УЛУС ДЕМОКРАТИЯЗЫНЫҢ ЧУРТТАРЫНДА. Кыдаттың улустарының өг-бүлезинде Тибет бөгүн (4 арын). МАР-ның Улустун Улуг хуралының сессиязы (4 арын). Октябрь 17—ГДР-ниң улустуң палатазынга соңгулдалар хүнү (4 арын).

КНО-га Кыдат Улус Республиканың хоойлу ёзугаар эргезин катап тургузар (4 арын).

Гватемалада болуушкуннар дугайында АКШ-тың Коммунистиг партиязының национал комитединиң медеглели (4 арын).

МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИН БҮГҮ-ЛЕ ЧЕРЛЕРГЕ КАЛБАРТЫР

Партия Төп Комитединиң июнь Пленуму мал чемнериниң белеткелиниң планын күүседир болгаш сиген ажаап алыышкынын тараа кезилдези эгелээриниң бетинде доозарын чедип алырын бүгү партия организацияларындан негээн. Пленумнуң айыткан делгеренгей программазын колхозтар, совхозтар боттандырар болза, мал ажылынга чем суурну дыка быжыдып, ооң-биле көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бо эң чугула адырынга чаа чедишкиннериниң үндезинин салганы ол болур.

Ам бистиң областың колхозтары болгаш совхозтары Пленумнуң доктаалын боттандырбышаан, көдээ ажыл-агый ажылдарының бир харысалгалыг үезинче—сиген белеткелинче болгаш силос салыышкынынче кирген. Бо чылын малды четчир санныг чемнер-биле хандырар бүгү эргежок чугула үүлдер бисте бар. Июньнуң элбек чаъстарының хараазы-биле кайы-даа черлерде терең оът-сиген өзүп үнген. МТС-терде болгаш колхозтарда машина техниканың саны өскен. Оларны чедишкинниг ажыглап шыдаар четчир санныг дуржулгалыг кадрлар бар.

Бо чылын сиген кезилдезин Каа-Хем, Таңды районнар өске районнарны мурнап эгелээн болгаш сиген ажаап алыышкынының машиналарын база өске-даа күштерни багай эвес мобилизастап турар. Июль 10-га чедир сиген кезилдезиниң планын Каа-Хем 29,2 хуу, Таңды 21,3 хуу күүседип, силос салыышкынын өске районнардан база дээре чорудуп турар.

Ындыг болза-даа, мал чемнериниң белеткели областа ниитизи-биле кончуг хожудаашкынныг чоруп турар. Ийангыя Тес-Хем, Тожу, Өвүр, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнар мал чемнериниң белеткелинче чаа кирип, МТС-терде болгаш колхозтарда сиген ажаап алыышкынының машиналарын, холдуң чепсек-херексел-дерин база кижи күжүн четче мобилизаставайн турарлар. Ол районнарда чамдык ажыл-агыйлар бо чугула кампанияже белеткенип безин албаанын көргүзүп турарлар.

Бо районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, колхозтарның баштаар черлери чем суурнуң четпезинден чамдык черлерге мал ажылынга эвээш эвес когарал чедирген эрткен чылдың частырыгларын херекке албайн, мал чемнери белеткээриниң планын күүседириниң харысалгазын чедир бодавайн турарындан мындыг хожудаашкынны болдуруп турарлар.

Ам кол сорулга болза, мал чемнериниң белеткелинде хожудаашкынны доп-дораан узуткап, сиген белеткелиниң болгаш силос салыышкынының планын күүсеткеш, ооң-биле мал ажылының улам ынайгы хөгжүлдезинге чогуур байдалдарны тургузар төлээде, колхозтарның, МТС-тернин, совхозтарның сиген кезер бүгү машиналарын ажылдадып киирер, холдуң чепсек-хереселин бүрүн ажыглаар, сиген кезилдезинге, силос салыышкынынга көдээнин ажыл-ишчилериниң идепкейлиг киржилгезин хандырар, ажылдап кылырының нормаларын база мал чемнери белеткээриниң доктааткан графигин күүседирин болгаш ажыр күүседирин хандырар херек. Бо талазы-биле партия, совет организацияларның хүн бүрүнүң контролюн кошкадып болбас. Мал чемнериниң белеткелинге хоорайлардан болгаш суурлардан немелде кижи күжүн эвилелдээри база чугула.

Эң эки терең болгаш сүүзүннүг оът-сиген хол кадыры-биле кестинер черлерде хөй болуп турарын көре тура-ла чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларының чүгле МТС-тернин техниказынга идегеп олурар шын эвес практиказын дораан чайладыр. Холдуң чепсек-херексели-биле сиген кезеринче колхозчуларның болгаш совхозтарның ажылчыннарының массалыг үнүүшкүүн организастаары чугула.

Колхоз, совхоз бүрүзүнге мал чемнерин силостаарының доктааткан планын күүседирин хандырар хемчээлдиг силос салыр черлериниң чаа тудугларын болгаш эрги черлериниң септелгезин доп-дораан доозар, бо ажылга МТС-терде чер казар машиналарны болгаш өске-даа механизацияның чепсектерин ажыглаар хемчеглерни алыр.

Кезилде-биле сарааттаашкынның аразын ырадып, оът-сигенниң хоолузун кудуладыр чорукту болдурбас ужурлуг. Ам чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларының талазындан сиген ажаап алыышкынының саадап турарын чаъс-бораңга шамкап турар үүл бар. Мал чемнерин агаар-бойдустуң кандыг-даа үелеринде ажаап ап болурун чамдык мурнакчы артельдериниң дуржулгазы көргүзүп, демги үстүнде чылдагаан тыртынар чоруктарга чогуур харыыны берип турар. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артели (даргазы эш Астафьев) өске чаъстаачал черлеринин колхозтарының үлегерин ап, кескен сигенниң өл-шыгы 35—38 хуу турдала бөлгеш, бир тоннага 5—6 килограмм киреринин бодап, хоюг дусту чашкаш сарааттап турар. Бо чорук шык сигенни баксыратпазынга дузалап, кыжын малга бээрингге хоолулуг болурун бедидип турар. «Кызыл тараачын» колхозтун бо үлегерин областың бүгү колхозтарынга, совхозтарынга нептередип ажыглаар херек. Оон ынай кескен сигеннерни өй-шаанда андарар, серилерге чадар, доора ыыштарга арта каар, долгап өзер дээн ышкаш хемчеглерни алыры чугула.

СЭКП райкомнары, колхозтарда, МТС-терде болгаш совхозтарда партия организациялары партияның агитас-массалыг ажылын сиген белеткелинде, силос салыышкынында колхозчуларның, механизаторларның, совхозтар ажылчыннарының ортузунче мөөннээр ужурлуг. Ажылдың тус-тус участоктарынга агитаторларны быжыглаар, мал ажылын хөгжүдеринге быжыг чем суурну тургузарының улуг ужур-дузазын кижи бүрүзүнге таныштырар, социалистиг чарышты калбартыр, мурнакчыларның дуржулгазын нептередир, көргүзүг, хүндүлел самбыраларын үлегерлиг организастаар болгаш хана солуннарны, агитхуудустарны үргүлчү үндүрер херек. Ынчангаш мал чемнериниң белеткелинде ажылдап турар кижи бүрүзү ажыл нормазын хүн санында үүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседирин чедип алыр ужурлуг.

Сиген кезилдезин, тараан мал чеми культураларның ажаап алыышкынын болгаш силос салыышкынын чедиишкиннинг чорудары ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң, эт, сүт, дүк продуктуларны көвүдериниң херээнге бурунгаар улуг базым болур. Мооң ужурунда мал чемнериниң планын күүседири дээш демисел көдээ ажыл-агыйда эң чугула хемчеглериниң бирээзи болур.

Сибирьниң көдээ ажыл-агый мурнакчыларының чөвүлел хуралы

Июль 10-да Новосибирск хоорайга Сибирьниң көдээ ажыл-агый мурнакчыларының чөвүлел хуралы ажыттынган. Чөвүлел хуралды РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы эш Пузанов А. М. ажыткан.

Часкы тарылганың түүнелдериниң, тарылганың чайгы ажаалдазының дужут ажаалдазынга болган 1954 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң планын күүседирин хандырарынга белеткелдиң дугайында илеткелдерни РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министри эш Лобанов П. П., РСФСР-ниң Совхозтар министри эш Юркин Т. А., ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунуң Россий Федерациязының талазы-биле төлээлекчизи эш Калашников В. Д. олар кылганнар.

Илеткелдериниң сөөлүнде сорук кирген саналдар калбарган. Алтай крайның Егорьевский районунуң Сталин аттыг колхозунуң даргазы эш Кондрашин бодунуң чугаазынга, көдээ ажыл-агый артелиниң партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынынга сорук кирген колхозчулары болуп көрбээн көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турарлар деп чугаалаан. Бо чылдың берге чазында колхоз тарылганы 12 ажыл хүннеринде доосканы. Ново-Егорьевский МТС-тиң колхозка ажылдап берип турар механизаторлары 1800 гектар кур болгаш куруккан черлерни аңдарган болгаш аңаа кызылтасты тараан. Бо чылын колхозтуң орулгазы 12 миллион рубль болур. Бүгү арганы санап көргеш, бис күрүнеге 1 миллиондан ажыг пуд эки шынарлыг кызылтасты дужаар деп турар бис деп эш Кондрашин чугаалаан. Дүжүт ажаалдазын үлегерлиг чорудар болгаш күрүнеге тараа дужаарының планын күүседир дээш социалистиг чарышка киреринче Сибирьниң бүгү колхозчуларын ол кыйгырган.

Красноярск крайның Хакасс МТС-зиниң комбайнёру эш Кандибор бодунуң ажылының дуржулгазын солушкан. 1953 чылда ооң комбайн агрегады сезон иштинде 8 муң центнер тарааны бастырган болгаш 1530 килограмм кывар-чаар үүлдү камнап алган. Бедик бүдүрүкчүлүг чорукту күш-ажылдың шын организастыы хандырган. Комбайн 40—50 гектар тарааны ажаавышаан, дүнхүн иштинде ажылдап турган. Ставропольдуң комбайнёрларының эгелээшкинин изии-биле деткип турар бис деп эш Кандибор чугаалаан. Комбайннарның бүдүрүкчүлүүн бедидери дээш бүгү курлавырларны ажыглаар бис: дүн-хүн иштинде, шыңгыы график ёзугаар ажылдаар, дүн-хүнде 50—60 гектар тарааны ажаар бис.

Чаа черлерни шиңгээдип ап турарының дугайын Омск областың Орус-полянский партия райкомунуң секретары эш Скидских чугаалаан. Районда тарылга шөлдери эрткен чыл-биле деңнээрге 46 муң гектарга калбарган. Районга канчаар-даа ажок улуг дуза көргүстүнген. Чаа МТС организастатынган. Күрүне ийи чүс хире илчирбелиг тракторларны болгаш өске-даа хөй-хөй көдээ ажыл-агый техниказын үндүрүп берген.

Кемерово областың «Эвилел» колхозунуң звено удуртукчузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Картавая бодунуң чугаазын картофельдиң бедик дүжүдүн өстүрери дээш демиселге тураскааткан. Сөөлгү үеде картофельдиң ортумак дүжүду бисте гектар черден 480 центнер болган, а чамдык участоктарга бир муң центнер четкен деп ол чугаалаан. Картофельди дөрбелчиуяланчак арга-биле олуртурунуң дуржулгазының, колхозта ажыглап турар агротехниканың дугайын эш Картавая делгереңгейи-биле чугаалаан.

Ооң сөөлүнде Курган областың Шадринский районунуң «Ленинниң чагыглары» колхозунуң хову бригадазының ажылдакчызы, Сталинчы шаңналдың лауреады эш Мальцев санал берген. Эрткен каңдаашкынныг чылда колхозчулар кызылтастың 2350 гектар чер бүрүзүнден-не ортумаа-биле 23 центнер дүжүттү канчаар алганын ол чугаалаан.

«Ленинниң чагыглары» колхоз мурнакчы агротехниканы шиңгээдип турарының ачызында бедик дүжүттерни ап турар. Колхозта бир-ле дугаар күрүнеңиң дуржулга станциязы тургустунган. Колхозчуларның идепкейлиг киржилгези-биле хөрзүнү ажылдап кылырының чаа системазы ажылдап кылынган, ол чорук чыл келген тудум-на база бойдустуң таарымчалыг эвес байдалдарында бедик дужуттерни алыр ханды-рарын ол айыткан.

Иркутск областың Аларский районунуң «Гигант» көдээ ажыл-агый артелиниң даргазы эш Шуик артель ажыл-агыйының бүгү адырлары девискээр аайы-биле каттышкан болгаш чаңгыс аай удуртулгага чагырткан турзун дээш сибирь колхозтарынга комплексилиг бригадаларны тургузар саналды киирген.

Алтай крайның «Сталин оруу», колхозунуң даргазы эш Ткачева Сибирьниң областарының болгаш крайларының колхозтарының даргаларын гектар черден 120 пуд тарааны алыры, инек бүрүзүнден 2,5 муң литр сүттү саап алыры, 100 гектар черге чижеглеп алырга ийи центнер дүктү дужаары дээш социалистиг чарышче кыйгырган.

Алтайның тараалаң совхозунуң директору эш Фромов гектар чер бүрүзүнден 15 центнерден эвээш эвес тарааны күрүнеге дужаары дээш чарышты калбартыр саналды кылган.

Курган областың Петуховский тараалаң совхозунуң комбайнёру эш Гражданкин бодунуң саналынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң база техниканы эң эки ажыглаарының дугайында айтырыгны көдүрген. Дуржулгалыг комбайнёрлар ийи комбайннарга ажылдаарынче шилчиирин, а хостатынган чолаачыларны өске машиналарга киирерин ол кыйырган.

Омск области «Сибиряк» деп чаа тараалаң совхозтуң директору эш Крутиков Сибирьниң чаагай кур черлери чуртка тараанын бүдүрүлгезин моон соңгаар бедидеринге кайы хире улуг курлавырларны берип турарын демделээн. Чаа совхозтуң коллективи ам 19 муң гектар кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алган болгаш ол шөлдүң үштүн бири хирезин кызылтас-биле тараан. Чаа черлерде, ылаңгыя кадыг кызылтас кончуг эки өзүп турар. Эш Крутиков бо чылдың кадыг кызылтазының дужудун үрезин фондузунга артырар саналды киирген. Ооң түүнелинде, дараазында чылда шиңгээтинер чаа кур черлерге тарылгага бедик шынарлыг үрезиннерниң курлавыры тургустунган турар.

Новосибирск областың Сталин аттыг колхозунуң даргазы эш Кариков, СЭКП-ниң Красноярск крайда Ужур райкомунуң секретары эш Баландин, Кемерово областың Мичурин аттыг колхозунуң даргазы эш Бакдыков болгаш өскелер-даа база санал бергеннер.

Чөвүлел хуралдың ажылынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бир дугаар секретары эш Н. С. Хрущев киришкен.

Эш Н. С. Хрущев Омск областың болгаш Алтай крайның колхозтарынга, совхозтарынга, трактор бригадаларынга чораан болгаш чуртка тараа бүдүрүлгезин моон соңгаар улгаттырарының база кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырының дугайында СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин күүседип турарының чоруп турары-биле танышкан.

Хуралдың төнчүзүнде чөвүлел хуралдың киржикчилериниң чылыыбиле ужурашканы эш Н. С. Хрущев улуг чугаа чугаалаан.

Чөвүлел хурал Сибирьниң бүгү эр, хереэжен колхозчуларынга, МТС-тернин, совхозтарның, белеткел органнарының ажылдакчыларынга база көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге кыйгырыг хүлээп алган. (СЭТА).

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинде

Чурукта: Делгелгениң „Сибирь" деп павильону.
Фото Н. Грановскийнин. СЭТА-ның пресслишези.

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге уткуштур

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге белеткелдер чурттуң хоорайларында болгаш суурларында чоруп турар. Сугга эштиринин, сугже халыырының болгаш өске-даа хөй үүлдериниң талазы-биле маргылдааларны эрттирип турар. ДОСААФ-тың эге организацияларының чүс-чүс кежигүннери хемелиг походтарны чорудуп турарлар.

Москваның Армияга, ужар-үүлге болгаш флодка дузалаарының эки-тура ниитилелиниң эге организацияларының спортсменнери ам келир бейырлалды таварыштыр шериг корабльдериниң, хем болгаш спорт судноларының ийи муң хире модельдерин кылганнар.

Июль 11-де Совет Армияның Төп бажыңының паркынга далай моделистериниң Москва хоорай маргылдаазы болган. Аңаа линкорларның, крейсерлериниң, миноносчуларның, суг адааның хемелериниң, торпеда катерлериниң, парустут хемелернин, транспорт болгаш пассажир судноларының чүс-чүс модельдерин делгээн.

Армияга, ужар-үүлге болгаш флотка дузалаарының эки-тура ниитилелиниң Москва хоорай комитеди ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге холбаштыр улуг фото-делгелгени белеткээн.

(СЭТА).

Бөгүн улуг орус чогаалчы А. П. Чеховтуң мөчээн хүнүнден бээр 50 чыл болганы

А. П. Чеховтун чогаалдары граммофонда бижитин ен

Улуг орус чогаалчы А. П. Чеховтун чогаалдарын театрларының, клубтарының сценаларында көргүзүп, кинолларда үндүрүп, радиога дамыдып, граммофонда чаңыландырып турар.

А. П. Чеховтуң плёнкада бижитинген өлүм чок чогаадылгазы болза, Москвада үн бижидилгезиниң Күрүне бажыңының алдын фондузу болур. Ийи он чыл мурнунда А. П. Чеховтуң «Канитель» деп рассказы-биле баштайгы пластика үнген.

Чеховчу 30 ажыг рассказтарны, тус-тус көжегелерни болгаш бүдүн шиилерни граммофон-биле ам кандыг-даа бажыңга дыңнап болур.

Граммпластинкаларның Апрель заводунда Москваның М. Горький аттыг Академиктиг уран-чечен театрының артистериниң күүсеткени Чеховтуң «Вишнялыг сад», «Ваня даай» база «Үш угбашкылар» деп шиилериниң бижиглели боттанган. Үш шак ажыг үе иштинде ойнап күүсетинер ол шиилер үр ойнаар чүгле дөрт пластинкаларда бүдүрүп үндүртүнген.

Чеховтуң «Хирургия», «Шог-оол», «Аът фамилия», «Кара сагыштыг кижи», «Сапогтар», «Шоодай иштинде шигбей» болгаш өске-даа сураглыг рассказтары бижитинген.

(СЭТА).

Тыванын ажылчы чоннары А. П. Чеховтуң мөчээнинден бээр 50 чылын демделеп турар

Улуг орус чогаалчы А. П. Чеховтун Тыванын ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле кады демделеп турар. Областың библиотекаларында, культура бажыңнарында, клубтарында, бүдүрүлгелеринде, албан черлеринде А. П. Чеховка тураскааткан илеткелдерни, беседаларны, лекцияларны кылып, делгелгелерни организастаан.

Эртем болгаш политиктиг билиглер нептередириниң талазы-биле Бүгү-эвилел ниитилелиниң Тыва область салбыры «Антон Павлович Чехов — улуг орус чогаалчы» деп лекцияны чогаатказ, орус болгаш тыва дылдарга бүгү районнарже тараткан. Ниитилелдиң кежигүннери Кызылдың бүдүрүлгелеринде болгаш албан черлеринде чогаалчының амыдыралының болгаш литературжу ажыл-чорудулгазының дугайында лекцияларны номчуп турар.

Чадаана хоорайга июль 15-те шылгарангай орус чогаалчы А. П. Чеховтуң амыдыралынга болгаш чогаадылгазынга тураскааткан кежээ болур. А. П. Чеховтуң «Предложение» деп чаңгыс көжегелиг шиизин бот-тывынгыр уран-чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери көргүзер, «Чиңге болгаш чоон», «Шог оол», «Хереэжен аас-кежин» болгаш өске-даа рассказтарны номчуур.

Туранның культура бажыңынга июль 15-те орус литератураның классиги А. П. Чеховтуң дугайында илеткел болур болгаш чогаалчының чогаалдарының номчулгалары болур. Районнуң библиотеказында улуг реалист-чогаалчының ажыл, амыдыралынга холбаштырган делгелге организастатынган.

А. П. Чеховтуң чогаалдарының делгелгезин Бай-Хаакта район библиотеказында база организастаан. Ону 300 ажыг башкылар, эмчилер, агрономнар, школачылар, ажылчыннар, колхозчулар көрген.

Районнуң Сталин аттыг колхозунга А. П. Чеховтуң чогаадылга ажылынга тураскааткан кежээ болур. Ол кежээге интеллигенцияның төлээлекчилери улуг чогаалчының чамдык чогаалдарындан үзүндүлерни колхозчуларга номчуп бээр.

Калининде медицина институду

Ленинградтың стоматолог институдун күрүнеңиң медицина институду кылдыр эде чаарткан болгаш Калинин хоорайже көжүрген.

Чаа институтта эмнелгениң болгаш стоматологияның ийи факультеттерин тургузуп турар.

1954—1955 өөредилге чылында Калининниң медицина институдунуң бирги курзунга 200 кижини хүлээп алыр.

(СЭТА).

1904 АНТОН ПАВЛОВИЧ ЧЕХОВ 1954

УЛУГ ОРУС ЧОГААЛЧЫ

Антон Павлович Чехов (1860—1904 чылдар) бодунуң чогаадылга ажылын 80 чылдарның реакциязының ханы үезинде эгелээн. Ол үеде карангы дүмбей чоруктуң калчаараашкыны-биле демиселге хосталгалыг шимчээшкинниң чаа күштери тыптып турган болгаш өзүп турган. «Шак-ла ол үеде орустуң революсчу угаан-бодалы социал-демократтыг үзел бодалдың үндезинин тургузуп, улам-на күштүг ажылдап турган» —деп В. И. Ленин бижээн.

Чехов хосталгалыг шимчээшкиннің саңылдары-биле ниитилелдің пассивтиг чоруундан, либерализмден адырлып, демократизмниң, улустуң эрге-ажыктарынга медерелдиг бараан болур чоруктуң чаагай идеяларынче сиңнигип кирген. 1886 чылдың үезинде Чеховтуң чогаадылга ажылынга өскерлиишкин болуп, ооң чогаалдары ниитилел талазыбиле чугула темаларже улам-на улуг кижизиг сагыш-биле, реализмни ханыладыры-биле, чаартыкчы дилээшкиннер-биле характерлетинип турар. 90 чылдарда болгаш ооң соонда чылдарда Чехов уранчечен талазы-биле күштүг чаяан салымныг улуг чогаалчы-демократ болу берген. Бодунуң чогаалчы кижи болур хүлээлгезин ол кончуг эки билип турган. «Чайка» деп шиизинде Тригориниң сөзү-биле ооң чугаалааны: «Төрээн чуртумга, улузумга ынак мен, бир эвес чогаалчы болзумза улустуң дугайын, ооң хилинчектеннишкининиң дугайын, ооң келир үезиниң дугайын чугаалаар хүлээлгелиимни билип турар мен».

1905 чылдың революциязының мурнундагы үеде эрги делегейге удур депшилгелиг ийи кол бодалдар: ниити демократтыг болгаш пролетаржы азы социалистиг бодалдар тыптып келген. Ниити демократтыг бодал болза, бүгү улустуң демиселин, хаанныг, помещикчи өзү-чурумга удур ооң бүгү депшилгелиг күштерин, буржуаз-демократтыг тургузуг дээш демиселди илередип турган. Социалистиг бодал болза, буржуаз-демократтыг революция дээш бүгү улустуң демиселин баштавышаан, ооң-биле кады социалистиг революция дээш ниитилелдің социалистиг тургузуу дээш буржуазияга удур демиселди баштаан ажылчын аңгының эрге-ажыктарын илередип турган.

Революция мурнунда чылдарның ниитилел-политиктиг демиселинин үезинде Чехов социалистиг эвес, ниити демократтыг бодалдың талазынга турган.

Туруп турар амыдыралдың негелделерин харыылавышаан, улуг чогаалчы бодунуң үезиниң чугула болуп турган эң-не янзы-бүрү айтырыгларын ажылдап кылып турган.

Амыдыралды кайгамчыктыг нарыны-биле көргүзериниң мастери болур Чехов экономика болгаш угаан-бодал талазы-биле саидаргай, маңгыстакчы дворян өзүнүң янзы-бүрү төлээлекчилериниң хөй хевирлерин «Озалдап үнген чечектер», «Коданда», «Вишнялыг сад» деп чогаалдары-биле номчукчуларның мурнунга ажыдып көргүскен. Бүжар араатанзыг буржуазияның бак мөзү-шынарын «Арын чывыы», «Чудуруктар уязы», «Үш чыл», «Коргалда» деп чогаалдарынга, «Вишнялыг сад» деп шиизинге Лопахиниң дүрзү-хевири-биле чидиг көргүзүп каргаар. Хаанның бюрократияны, ооң бодун тогдунар чүве тоовас, туразында бак чоруктарын «Хамелеон», «Унтер Пришибеев», «Хап иштинге кижи» деп чогаалдары-биле, «Ваня даай» деп шиизинде профессор Серебряковтуң дүрзү-хевири-биле чуруп илереткен. Бүжар бак амыдыралдың, олчаргак, эрге-дужаал сүрер, тамчыктыг, чалгаа чоруктарның балары-биле былчатырган билиглиг, интеллигент кижилерниң чурук дүрзүлерин «Либерал», «Талант», «Үш угбашкылар» деп чогаалдарынга Чехов кыртышкынчыг, муңгаргай каткы-биле хомудап көргүскен. Эрге-чагыргаларга базындырган, дворян өзүнүң болгаш буржуазияның кадыг дарлалынга мөгүдеп, үнер эжик чок болган тараачын чонну «Карангы дүмбей», «Өжегээртен», «Ванька», «Чаа чайлаг», «Тараачын эрлер» деп чогаалдарынга чүрээниң ханызындан илереткен. Чалгааранчыг, мугулай амыдыралдың какпазында кирген, хилинчек човулаңга таварышкан салымныг кижилериниң дугайын «Палата № 6» деп чогаалы-биле, «Ваня даай», «Үш угбашкылар» деп шиилеринде Астровтуң болгаш Войницкийниң дүрзү-хевирлери-биле кээргеп көргүскен. «Чайка» деп шиизинде Нина Заречнаяның, «Үш угбашкылар» деп шиизинде Иринаның, «Вишнялыг сад» деп шиизинде Аняның дүрзү-хевири-биле кижиниң угаан бодалының чаагайын, ылангыя күштери, төнмээн эмиик назыны, илереткен. Ниитилелдің иштинде багай чоруктардан уштунар дээш чүткээн, боттарының күзел соруун карангы бүдүүлүкке, күжеп бастыр болгаш кара туразында чоруктарга удур демиселче угландырган кижилерни «Бөстүн башкызы», «Кенни» деп чогаалдарынга, «Вишнялыг сад» деп шиизинде Трофимовтуң дүрзү-хевири-биле Чехов идегелдин болгаш чоргааралдың өөрүшкүлүг сеткили-биле чуруп көргүскен.

Ол үеде кижилериниң чурттап турганы ышкаш моон соңгаар ынчаар чурттап болбас дээр дугайын гениалдыг чогаалчы бодунуң бүгү колкол рассказтарынга, тоожулалдарынга болгаш шиилеринге чугаалап турган. Ол үедеги дворян-буржуазияның мөлчүлгелиг тургузуунга Чехов таарышпайн, бодунуң бодалдарын келир үеже угландырган. Чогаалчының ол күзели ооң чогаадылгазының тускай хевирлиин көргүскен. Чеховтуң чогаалдарында көргүскен эки кижилери долгандыр турар чүүлдерге таарышпайн, келир үедеги салгакчыларның амыдыралының дугайын күзеп турарлар. Ол чырык болгаш өөрүнчүг амыдыралдың дугайын Чеховтуң хөй-хөй чогаалдарында чугаалап турар: доктор Астров («Ваня даайда»), архитектор Полозневтуң оглу («Мээн амыдыралымда»), поручик Тузенбах болгаш подполковник Вершинин («Үш угбашкыларда»), шүүгү дүжүмеди Громов («Палата № 6»), ординатор Королев («Практикадан болган таварылгада»), студент Трофимов («Вишнялыг садта»), Саша болгаш Надя («Кенни» деп чогаалда).

Дээргилериниң эрге-чагыргазы чок, кулдар чагыртпаан, эвээш кижилериниң маңгыстаашкыны чок, хөй кижилериниң хилинчектиг күш-ажылы чок, кижилер күш-ажылды хуваажып, техниканың чедиишкиннери-биле күштү улгаттыргаш, кижилер боттарының чогаадыкчы аргаларын калбаа-биле илередип болур келир үедеги ниитилел тургузуун Чеховтуң чогаалдарында көргүскен кижилери күзеп турар.

Чеховтуң чогаалдарында кижилер чаа амыдыралдың тургустунар хуусаазының дугайын, ону чоокшуладырының аргаларының дугайын аңгыаңгы бодап турар. «Ваня даайда» доктор Астров аас-кежиктиг амыдырал мундан эвээш эвес чыл соонда болур деп турар болза, «Үш угбашкыларда» Вершинин, «Үш үс чылдар соонда чер кырынга амыдырал кайгамчыктыг-ла чаагай болур деп турар, а «Практикадан болган таварылгада» Королев, «Бежең чыл болгаштың чуртталга эки болур» деп турар. Тузенбах чаа амыдыралдың чоокшулап келгенинче эң-не оптимистиг ёзу-биле көрген. «Ye чедип келген, бистиң шуптувусче кайгамчык улуг чаагай үүве чылып чоруп олурар, кадык күштүг шуурган чоокшулап келген, ол бистиң ниитилеливистен күшү-ку депшилгелиг культура-биле социалистиг культураның дириг харылзаалларының тодаргай херечилелдериниң бирээзи болур. Бодунуң Төрээн чуртунуң изиг патриоду, орус улустуң угаанныг болгаш шынчы оглу

А. П. ЧЕХОВ

ажылды сагыш амыр, хөөн чок көөр чорукту, чалгааны, ирак-бужар чалгааараашкынны удавас уштa хаалып алаар. Мен ажылдаар мен, 25—30 чылдар болгаштын кижи бүрүзү ажылдаар» деп ол чугаалаан. Маадырларының бирээзи Тузенбах болуп турар «Үш угбашкылар» деп шии 1901 чылда тургустунган болгаш парлатынган, ол шииде Чеховтуң сөстери өттүр көрүүшкүннүг болган.

Критиктиг реализмниң литературазының дээре чаңчылдарын үргүлчүлеп, оларны ханыладып, болбаазыратпышаан, Чехов чогаалдарынга бодунуң бөдүүнүүн, нургулайында хүн-бүрүдээзиниң талазы-биле каастап чагдынмаан амыдыралчы шын тергиидеп турарын күзеп чораан. Ниитилелден хоорулган болгаш аңаа удурланышкак кандыг-бир ийи-чаңгыс шылгарангай кижилерге чашпаалаар чогаал аргазындан ол шиитпирлин-биле ойталаан.

Чеховтуң чогаадылгазының кайгамчыктыг эки формазы номчукчуларны болгаш көрүкчүлерни боттарынче хандыдып турар. Чеховтуң стилистиг мергежилин А. М. Горький магадаан.

Чеховтуң улуг ужур-дузазы болза, Л. Н. Толстой-биле критиктиг реализмни эчизинге чедиргени болур. Чеховтуң чогаалдарының дүрзү-хевирлери биске эрткей үениң болуушкуннарын тодаргай көргүзүп бээр. Гениалдыг чогаалчының чогаалдары, төрээн чуртка болгаш улуска ынакшылы, келир үеже чүткүлү, ол келир үениң чедип келиринге быжыг бизирелги улуг кижизиг ужур-дузалыг. Улустуң дайзыннарын илередип көргүзерде, В. И. Ленин болгаш И. В. Сталин Чеховтуң чогаалдарының үлегерлиг дүрзү-хевирлериң хөй удаа ажыглап чораанар.

Чеховтуң чогаадылгазы — мурнуку депшилгелиг культура-биле социалистиг культураның диириг харылзаалларының тодаргай херечилелдериниң бирээзи болур. Бодунуң Төрээн чуртунуң изиг патриоду, орус улустуң угаанныг болгаш шынчы оглу болур Чехов бодунуң бүгү чогаадылгазы-биле кижини кижи мөлчүүр чоруккa удур демисежип келген. Чаа амыдырал дээш, күш-ажыл, чырыдышкын болгаш эртем бүрүн эргелиг эзлер болур чаа амыдырал дээш ол күштүг демисежип чораан. Моон ужурунда И. В. Сталин «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 24 чыл оюнуң дугайында» илеткелиңге улуг орус нацияның шылгарангай төлээлекчилери-биле кады Чеховту база адаан.

Чеховтуң чогаалдары утка-шынар талазы-биле национал болуру-биле кады, бүгү делегейге база ужурдузалыг. Боттарының генийи-биле бүгү делегей культуразының деннелин бедидип келген болгаш бедидип турар орус чогаалчыларның бирээзи Чехов болуп турар. Ооң чогаалдарының күчүлүг саңылдары бүгү делегейде нептерээн. Чеховтуң прозадаа, драмада-даа талазы-биле чаартыкчы чоруун бүгү чурттарның улустары үнелел-биле көрүп турар. Чеховтуң чаагай саңылдарын англи чогаалчы Бернард Шоу, кыдат литератураның шылгарангай ажылдакчызы Лу Синь болгаш өске-даа даштыкы чогаалчылар билип көрген. Чеховтуң чогаалдары Кыдатта улуу-биле нептерээн, улус демократтызының бүгү чурттарында ооң чогаалдарын парлап үндүрүп турар.

Июль 15-те бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен Чеховту сактып, тайбыңче, чогаадыкчы күш-ажылче, аас-кежиинче чаңгыс аай чүткүлдерни каттыштырып турар. Чехов бодунуң өлүм чок чогаалдары-биле тайбынын хөрээнге мыдыг улуг сарыышкынны киирип турар.

Чехов бистиң амыдыралывысче кирип, бистиң моргааралывыс болгаш алдарывыс болуп, ол бодун совет улус-биле мөңгеде каттыштырып турар.

Профессор **А. РЕВЯКИН.**

А. П. Чеховтуң мөчээн хүнүндөн бээр 50 чылынга

Улуг орус чогаалчы А. П. Чеховтуң мөчээн хүнүнден бээр 50 чылын бистиң чурттуң хөй-ниитизи делегеренгейи-биле демдеглеп турар.

Киев областың культура бажыңнарында, библиотекаларында, Днепропетровскиниң клубтарында, парктарында, Армениянның, Мордва АССР-ниң, Одесса, Пенза областарның хоорайларында болгаш суурларында, Винницада, Дрогобычиде, Нижый Тагилде, Липецкиде, Днепродзержинскиде, Томскиде чогаалчыга турасказаткан беседаларны, илеткелдерни, литиратура кежээлерин, концерттерни кылып, делгелгелерни организастап турар.

Одессаның А. М. Горький аттыг эртем библиотеказында ажыттынган делгелгеже хөй санныг көрүкчүлер хандыкшып турар. А. П. Чеховтуң баштайгы чогаалдарын парлап үндүргени «Стрекоза», «Будильник», «Осколки» деп журналдар, совет эрге-чагырганың чылдарында бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының дылында парлатынган Чеховтуң номнары бар.

Харьковтуң медицина эртем библиотеказында делгелгениң материалдары Чеховтуң эмчи талазы-биле хөй-ниити ажыл-чорудулгазын көргүзүп турар.

Латви ССР-ниң эртемнер академиязының Я. Рейнис аттыг литература музейинде делгелгеде улуг чогаалчының чогаалдарының орус болгаш латыш дылдарда парлатынган хөй номнары көргүстүнген.

Чогаалчының чогаалдарын үш томнарлыг кылдыр үндүрери Армениянга бо чылын доостур. Республиканың ажылчы чоннары А. П. Чеховтуң ийи үүс ажыг рассказтарын болгаш хөй-хөй шиилерин төрээн дылынга номчуур аргалыг болуп турар.

Сундукян аттыг армян шии театры, Станизловский аттыг орус шии театры болгаш Армениянның өскедаа театрлары Чеховтуң шиилерин үндүреринге белеткеп турар.

Киргизияның найысылалы Фрунзе хоорайга литература кежээзинге А. П. Чеховтуң амыдыралының болгаш чогаадылга ажылының дугайында лекцияны чыылганнар дыннаан. Чуй унунуң колхозтарынче көжүп чоруур делгелгени чоруткан. Чеховтуң чогаалдары-биле кылдынган киноларны кинотеатрларда, клубтарда үндүрүп турар.

(СЭТА).

А. П. Чеховтуң чогаалдары тыва дылда

Улуг орус чогаалчы А. П. Чеховтуң элээн чогаалдарын тыва номчукчулар төрээн дылынга номчуур аргалыг болуп турар. Ооң чогаалдары тыва дылга баштай өөредилге номнарынга үнгүлээн.

Областың ном үндүрер чери 1953 чылда А. П. Чеховтуң элээн рассказтарын «Хап иштинде кижи» атбиле парлап үндүрген. Ол номда «Хап иштинде кижи», «Ванька», «Дүжүметтиң өлгени», «Ундер Пришибеев», «Аккавак», «Уйгу келгеш» деп рассказтар парлатынган.

А. П. Чеховтуң мөчээнинден бээр 50 чыл болганы-биле холбаңтыр ооң «Хемелсон», «Чиңге болгаш чоон» дээн чижектиг расказтар очулдуртунган.

А. П. Чехов

ХАМЕЛЕОН*

Полицейжилериниң даамылы Калчаараңмай, чаа шинельдиг, пөс адаанда үүве тудуп алган базар шөлүн кежип бар чораан. Ооң соондан, хавырып алганы кызыраккараа долдур урган шишкиш туткан, хоорай таңныылы базып олурган. Дескиндир шыпшың... Шөлде элеш кыныр үүве чок... Лавкаларның болгаш кабакчыгаштарның ажык эжиктери чырык өртемчейже, аш аастар ышкаш, муңгаргай көрүп турганнар; оларның чанында диленикчилер безин чок.

—Ызырарың ол бе, аза-четкен — дээнин Калчаараңмай хенертен дыңнап каан.—Сойлукту эртирбецер, оолдар! Бо шагда кижи ызырып турзун дээн ужур чок! Тут! А...а!

Ыт сылааны дыңналган. Калчаараңмай хажыызынче көөрге: садыгжы Пичугиниң ыяш складындан бир ыт хая көре-көре ... даваннап халып олурган. Ооң соондан крахмалдап каан чадыр пөс хөйленгиг болгаш өөгү чежик хүрүмелиг кижи сүрүп маңнап олурган. Сүрүп үүгүрүп олура, бурунгаар күдүйген уг-биле доңгая дүшпүшаан, ыттың соңгу даванындан сегирип алган. База катап ыт сылаажы болгаш алгы дыңналган: «Салба!». Лавкадан удумзургай хөрек бакылап келген, оон ам удаваанда-ла ыяш складының чанынга, черден үнгүлеп келген үүве ышкаш, улус мөөңнежи хонуп келген.

—Корум чок херек болган ышкаш, хайыраатым!—деп, хоорай таңныылы чугаалаан.

Калчаараңмай солагай талаже шала эргилгеш, ыттыва базыпкан. Складтың хаалга чанында демги-ле чежик өөктүг хүрүмелиг кижи оң холун өрү көдүргеш, ханзыраан салаазын улуска көргүзүп турганын көрүп каан. Ооң халаңгай эзирик арнында мынча деп бижип каанзыг болган: «Сен кулугурдан шелбээжемче, шиве!», салаазы база-ла тиилелгениң тугу шинчилиг турган. Калчаараңмай ол кижини алдын эдилелдер шевери Кыргырааш деп танып алган. Мөөңнешкен улустуң дал ортузунда бо-ла аас-дылды хуулгеткен херектенниң боду—шиш хаайлыг, оргазында сарыг алалыг ак хава эник ийи холун чаптайтып алган, бүткүр боду сириңейнин олурган. Ооң чашталы берген карактарында муңгарал болгаш сүртээшкин илдең.

— Чү болу берген үвел мында? —деп, Калчаараңмай мөөңнешкеннерни диле булганмышаан, айтырган, — Мында үүге чыылдыңар? Бо сээң салаан чоонду?... Кым алгырды?

—Кымга-даа дегбейн кылаштапла олур мен, хайыраатым...—деп, Кыргырааш аскын холу-биле дугулааш чөдүргүлевишаан, эгелээн.— Митрий Митрич-биле ыяш дугайында—оон ам хенертен-не бо куурумчу кайда-чүде чок салаадан кээп... Ажылым үүрмек кижи мен. Меңээ төлезиннер, чүге дээрге бо салаабиле мен чеди хонукта-даа шимчеш дивезим чадавас... Шак мындыг ческинчилерден качыгдал көөр деп хоойлуда чок аңар, хайыраатым... Дооза-ла ызырып чоруур үүве болза, чырык октаргайга чораанының дүжүдү-даа чок...

—Гм!.. Охай...—деп, Калчаараңмай шыңгыы чөдүргүлеп, хаваан дүгүлээш — охай... Кымның ыдыл? Мону мен анаа кагбас мен! Ыт сула салыр деп үүвени көргүзүп берейн! Доктаалга чагыртпас ындыг дээргилерже кичээнгей салыр өйү келген-дир! Шак ол ёражокту торгай щааптарга-ла, ыт болгаш өске-даа чакпыыл адыгуузун деп үүвени менден билип алзынар! Адазының бажын соктадыптайн!.. Өнемчик,—деп, даамыл, хоорай таңныылынче көрдүнгеш—кымның ыды-дыр бо, ээзин билгеш протоколдан бижи! Бо ытты узуткаар херек. Доп-дораан! Тенек-аараан ыт боор ийин оң... Кымның ыдыл бо деп айтырып тур мен?

— Бо, Хаартыр генералдың ыды ышкаш-тыр!— деп, мөөңнешкеннер аразындан бир-ле кижи чугаалаан.

—Генерал Хаартырның? Гм!.. Өнемчик, мээң пальтомну уштуптукар... Дадайым, кандыг кончуг изиг үвел! Чаашкын болур дээн ирги... Бир-ле үүве билбейн-дир мен, бо ыт сени канчап ызырыпты бо?—деп, Калчаараңмай Кыргырааштан айтырган.—Салаага чедер боор бе, бо? Ол дээрге, мырыңай хензиг ыт ышкажыл, а сен дээрге, сээң улууңну көрбес бе! Сен салааңны кадаг-биле чушкуп-чушкуп алган хире-дир сен, а ооң соонда моон ушта шелиптер деп бодал бажыңга кирип келген. Сен дээрге... илдең-дир! Силерни, азаларны билир мен.

—Кыргырааш дээрге, хайыраатым, каткы эреп эниктиң хаайындыва цыгарка тапкызы-биле, а ол эник, угаанныг үвең ам үзү боор, халл... Нүгүлдүг кижи, хайырааты!

—Мегелеве, хыйыр! Көрбээн-дир сен, ынчаарга ам, авыяастаан херээ үүл? Мындаагылар угаанныг хайырааты, кым-на мегелей-дир ону билип каар, а кым ак-сеткилдиг болдур, ол бурганның мурнунга баргандыг-ла... А мен мегелеп турар дижик мен, шиитке кчи шиитсин. Ооң ында хоойлуда чугаалап турар болдур ийин. Ам шуптуп дөмей... мээң бодумнуң акым жандармада... бир эвес биликсезиңерзе...

. — Ындыг-мындыг деп үүве чугаалаваңар!

—Чок, бо генералдыы эвес...—деп, Өнемчик ханы уткалыг эскерген. — Генералда мындыг ыт чок. Ооң ыттарының хөй нуруузу араазай...

—Сен ону ылап билир сен бе?

— Ылап ийин, хайырааты...

— Мен бодум-на билир мен. Генералдың ыттары үнелиг, улуг-улуг сөөккүр уксаалыг, а мону азазы билир бе! Дүк-даа чок, көрүш-даа чок... Чүгле куурумчу. Мындыг ытты ыттанар бе?! Угааныңар канчап барган, силерниң? Петербургка ийикпе, Москвага мындыг ыт таваржы берзивем, чү болбаа дег-дир, че? Аңаа хоойлуже-даа көрүп чытпас, дегийт-ле —тынмайн баар! Кыргырааш, сен качыгдаандыр сен, бо херекти аңаа кагба... Кезедир херек! Өйү келген...

— Генералдыы-даа болурун кым билир....—деп, хоорай таңныылы чугааланып боданган.—Моон хаайында бижип кагбаан-дыр.. Чоокта чаа, оларның хериминиң иштинге мындыг ыт көрген-дир мен.

— Сүлде бо, генералдыы-дыр!— деп мөөң чон аразындан үн дыңналган.

— Гм!.. Пальтону менче кедире кааптыйт, дуңмам Өнемчик. Салгыннап келди ышкаш... Шыырыга бээдим... Бо ытты генералга чедиргеш, айтыр. Мени тыпкаш, бээр чорудупту дээр сен. Ол ытты кудумчуже үндүрбецер деп база сөглээр сен. Үнелиг-даа болуру магатчок, а бир эвес хаван-на болган ооң хаайынче тапкы дыгып турар үүве болзэ, үрээри удадыр ийикпе. Ыт — часыг бараксан... А сен, тулуп, холуң бадыр! Бодунуң ойлукчок салаазын делгээн херээ үүл! Бодуң шоруң!..

— Генералдың повары бар чор, айтыраалыңарам... Эй, Прохор! Бээр келийтийт, төрээн! Бо ытты көрем... Силерниң бе?

— Тоолдай бээр! Бисте, төрээ-ле мындыг ыт турбаан!

— Черле ынчаш, мону үр айтырып турган херек үүл,— деп, Калчаараңмай чугаалаан.— Черлик-дир бо! Үр чугаалажыр үүве чок. Черлик дээнде черлии-ле ол... Узуткаар ол-ла.

— Бо бистиң эвес-тир,—деп, Прохор үргүлчүлээн.—Бо генералдың акызыныы-дыр, чаа келген. Бистиң генерал хаваларга хөңнү чок. Оларның акызы ындыг ыттарга туралаар...

— Кайы оларның акызы чедип келгең бе? Владимир Иваныч аан? —деп, Калчаараңмай айтыргаш, бүгү-ле арны долбаннанып кызып келген.—Ох сени, бурганым! Таныыаан ышкажым үүл? Аалдап келдинер бе?

— Аалдап...

Ох сени, бурганым... Акыңар сакты бээдиңер бе... А таныыаанным ол-дур ийин! Оларның ыды турганы үүл аан але? Өөрүнчүг-дүр... Ап-ап көр моны:. Шору ытчыгаштыр... Шоваазын көрнен... Моон салаазын халл тепкен! Ха-ха-ха... Че, чоп сирилей-дир сен? Грр-Гр... Ажынып олурганын кулугурнун... цуцыкты мону...

Прохор ытты кыйгырып алгаш, ыяш складындан чорупкан... Мөөңнешкеннер Кыргыраашты катыржып турганнар.

— Мен сеңээ чеде бээр эвес мен бе!—деп, Калчаараңмай Кыргыраашка кыжангаш, шинелиниң хойларын шыва тыртынмышаан, базар шөлү-биле ыңай чорупкан.

1884 ч.

Очулдурган **С. САРЫГ-ООЛ.**

* Хамелеон—селеске аймаа. Ооң кежи чоруур черинин өңүнге таарыштыр дүргеп өскерлип турар. Таварылга бүрүзүнде өскерлиичел, доктаамал эвес кижини хамелеон деп шоодар.

1904 Антон Павлович Чехов 1954

Ялтада литературжу тураскаал

Ыргак-дагыр кудумчу Ялтаның кыдыынга—Чехово суурга чедире бээр. Ында шааращ херим-кажаа артында ак даштан кылган бажың бедик көстүп турар. Улуг орус чогаалчы Антон Павлович Чехов бодунуң амыдыралының сөөлгү чылдарын аңаа эртирген.

Чогаалчының мөчээнинин соонда тураскаал музей болдурган. Чеховтуң бажыңы хостуг черде туттунган. Музейниң үндезилекчизи болгаш халашпаан директору Чеховтуң дуңмазы Мария Павловна мынча деп сактып турар: «...Кажан бис участокка чедип келгенивисте мээң карактарымга бир-ле чүве көстүп келген: чыраа-биле аргып кажаалап каан кырган, ыргак дагыр виноградник турган. Ыяш-даа, чадаң үнүш-даа база тудуг-даа чок чер турган».

Бажыңның тудуун доозар төлээде, чогаалчы бодунуң бүгү чогаалдарын парлап үндүрер эргени ажык чок байдалдыг турда-ла ынчаардагы орус ном үндүрүкчүзү А. Ф. Маркска садар ужурга таварышкан.

1899 чылдың күзүнүнде Антон Павлович чаа бажыңынче көже берген. Аңаа ол бодунуң: «Ытчыгаштыг херээжен», «Архиерей», «Вишнялыг сад», «Үш угбашкылар» болгаш өске-даа шиилерин чогаадып тургускан.

Бөгүн бо бажыңга ажылчыннарны болгаш колхозчуларны, чогаалчыларны болгаш башкыларны, даштыкы чурттарның аалчыларын хүн бүрүде көрүп болур. Бир өрээлден өске өрээлче эртип турган, олар делгээн үүлдер-биле, улуг болгаш дыңнангыр чүректиг, бөдүүн болгаш кээргечел, бодунуң чуртунуң изиг патриоду кижиниң дүрзү-хевирин чуруп турар документилер-биле таныжып турарлар.

...Столовая бо-дур. Өске-даа тураскаалдыг өрээлдерде ышкаш ол өрээлде база-ла Чеховтуң дириг чораанындаазы ышкаш бүгү чүве ол хевээр арткан. Ортузунда скатерь-биле шыпкан, узадыр тырттар стол турар. Ооң кырында чечектер салыр шаажаң саважыгаш бар. Булуңда пианино. Аңаа шаанда орус музыка культуразының сураглыг ажылдакчылары—Рахманинов, Спендиаров болгаш өскелер-даа олурганнар. Ол пианинога Ф. И. Шаляпин ыраларны каш удаа күүседип чораан.

Чогаалчының чуруунуң адаанда стенда кырында кызыл кожаа-биле ораап каан пальма буъдуктарны көрүп болур. Кожааның кырында: «Орустуң шынчы чоруунуң ханы тайылбырлакчызы Антон Павлович Чеховка» деп бижиглел бар. Ол буъдуктар болза, аарыг чогаалчыга ооң «Чайка» болгаш «Ваня даай» деп шиилерин көргүзери-биле кээп чораан Москваның уран-чечен театрының Ялтага чорааныныың дугайында тураскаал болур.

Столоваядан—галлереяже, ынчаарга оортан балконче үнер чер бар. Чеховтуң үезинде далайже болгаш Ялтаже көөрге оларның барааны көстүп турган. Ам ооң ынчаар көстүрүн чартык үүс чыл бурунгаар тарып каан, өзүп үнген ыяштар дуглай берген. Балконнуң чоогунда улуг чараш кипарис үнүш бедип өзүп турар. Ол кипаристи Мария Павловна чогаалчының мөчээн чылында кабинеттиң соңгазының мурнунга акызының дугайында тураскаал кылдыр тарып каан.

Экскурсантылар Чеховтуң ажылдаар кабинединге дыка үр дохтаап туруп турарлар. Ында чүве бижиир стол туруп турар. Ол столдуң артынга Антон Павлович бодунуң өлүм чок чогаалдарын чогаадып тургускан. «Кенни» деп рассказтың холбиле бижээнинин баштайгы амазының ылап кылдынганы болгаш арыг саазын стол кырында чыдар. Ооң-биле кожа будук шили, төндүр кыппаан лаалар чыдар, ол лааларның чыдыныга Чехов эң сөөлгү катап ажылдаан. Лааларның чанында—чогаалчының адынга келген чагаа хаптары.

Кырында үш херээжен кижилерниң хевирлерин чураан хүлер хааржакчыгаш келгеннерниң кичээнгейин хаара тудуп турар. «Үш угбалышкылар» деп шинизин бир-ле дугаар көргүскениниң соонда ол хааржак Чеховка белекке келген. Чогаалчының эдилеп турганы хрустал бокал болгаш демир үжүк сыптарлыг база карандаштарлыг сава, В. А. Жуковскийниң дүрзү-хевирин көргүскен улуг хүлер медаль ол-ла черде туруп турар, ук медальды Эртемнер Академиязындан хүндүлүг академик Чеховка чоруткан. Стол кырында стетоскоп, маскажыгаш, плессиметр чыдар. Суурнуң ядыы чонунга эмнелгениң халас дузаламчызын көргүзүп турган, ол медицина херекселдерин Чехов ажыглап турган.

Чогаалчының дыштанып турганы чымчак диван үве бижиир столдан ырак эвесте турар. Диванның үстүнде Левитанның «Истра хем» деп чуруун азып каан турар. Аажок солун тураскаал болза, «Бажың байлак болган тудум-на өөрүшкүлүг болур» деп бижиглелдиг улуг ыяш сава болуп турар. Ол саваның төөгүзү мындыг. Мелиховога чурттап турган, Чехов хөй-нинитиниң ажыл-чорудулгазынга хөй күштерни үндүрүп, шаг үени эртирип чораан. Тараачыннарга эмнелге дузаламчызы көргүзеринден ол кажан-даа үгле ойталавайн чораан эвес, харын оруктарны экижидер дугайында дилег кылып, Земский хуралдарга киржип турган. Мелиховога болгаш чоокку суурлар Талежге, Новоселоктарга чогаалчы бодунуң хөреңгизи-биле тараачыннар уруглары өөренир школаларны тудуп тургускан. Новоселоктарга школа ажыкканда ыяш сава кырында салган хлебти болгаш дусту тараачыннар Чеховка эккеп берген, ону ам музей бажында салып каан.

Ажык суугу кырында тургузуп каан үүү-хөөлер келгеннерниң кичээнгейин бодунче хаара тудуп турар. Оларның аразында—хола коңгулуур бар. Чогаалчы Сахалин ортулукка чедип келген үезинде Антон Павловичиге шөлүтүргеннериң бирээзи ону белек кылдыр берген. «Сахалин ортулук» деп номну бижиринге херектиг материалдарны Чехов ол чорааш чыып алган.

Дыка хөй делгээн үүлдер болза, сураглыг орус чогаалчылар, артистер, чурукчулар Чеховтуң бажыңынга чоруп турганының дугайын чугаалап турар. Аңаа Горький, Куприн, Короленко, Мамин-Сибиряк болгаш өске-даа хөй-хөй кижилер чоргулаанар. Эң удаа-дараа аалчы Горький болуп чораан. Ийи улуг чогаалчылар кабинетке, столоваяга, амга чедир хевээр арткан база «Горькийнии» деп адатынып турар садта сандайжыгаш кырынга дыка үр чугаалажып турганнар.

Бажың дептериниң чада тудуп каан арыннарының бирээзинде бижиглел ол бажыңга А. М. Горький киир бижиткен турган дээрзин хереченлеп турар. 1901 чылдың ноябрьда Алексей Максимович Ялтага чедип кээрге, истелгеде туруп турар кижи дээш ону киир биживейн барган. Чехов болза, хоорай девискээринге бактаап кирбейн турган Аутка суурга чурттап турган. Ол бодунуң бажыңынга Горькийни киир бижидип алган. Ындыг болза-даа, полиция Горькийни аңаа «кичээнгей чок» каавытпаан. Антон Павлович бодунуң кадайынга бижээн чагааларының бирээзинге мынча деп чугаалап турган: «...А. М. мында, кадык чаагай тур. Бистиинде хонуп тур база бистиинде киир бижидип алган. Бөгүн маңаа полиция даргазы чорааш баарды...». База бир чагаазынга Чехов мынча деп дыңнаткан: «...Горький кайдал деп полиция даргазы амдыы чаа-ла телефон-биле айтырып турду...»

Чогаалчының удуур өрээлинде бөдүүн демир орун турар. Антон Павловичиниң үезинде ону канчаар эдип турганы ышкаш шак ынчаар эдип каан. Аарыг хоочузу кедерей берген хүннерде Чехов ол орун кырынга олуруп алгаш ажылдап турган. Орун-биле кожа турар столчугаш кырында 1904 чылдың «Төөгүлүг вестниги», Чеховтуң сөөлгү катап номчааны Н. Фалеевтиң «Дуэл» дугайында үүлүнүң кырында ыяш бижек суп каан ном база чыдар.

Төөгүлүг бажында чыгдынган улуг чогаалчының амыдыралы-биле холбашкан бүгү экспонатарны бирден бирээ чокка санаары берге.

Хүндүлүг академик деп аттан ойталап турган дугайында Антон Павловичиниң билдириишкини база бар. Политика талазы-биле, «идегел чок» кижи дирткен Алексей Максимович истелгеге турганының ужурундан Алексей Максимович Горькийни хүндүлүг академикке соңгаанын хаанының чарлыы-биле күш болдурганын Чехов билип каан соонда ол билдириишкинни бижээн.

Шил адаанда квитанция дептержигежи чыдар. Ол болза, эмненирибиле Ялтага кээп турган туберкулезтан аараан кижилер дугайында чогаалчының улуг сагыш салыышкынының хереченлеп болур. Кошкул хөреңги чок студентилерге болгаш башкыларга санаторий ажыдарыбиле Чехов акша мөңгүн чыып турган. Орта ол литература гонорарындан бодунуң шыгжавырын каттыштырган болгаш ядыы кижилер дыштаныр улуг эвес санаторий ажыткан. Ол санаторий ам аажок өзүп, калбарган болгаш Чеховтуң адын кадагалап турар.

Столоваяны, галереяны, кабинетти болгаш удуур өрээлди көргеш, келген кижилер, Мария Павловнаның инициативазы-биле 1940 чылда тудуп тургустунган музей-биографиялыг өрээлче угландыр чоруп каарлар. Ында чыгдынган бүгү материалдар, фотографиялар, документилер, чогаалчының амыдырал херекселдери болгаш хуузунда эдилеп үүлдери болза, Антон Павловичиниң Таганрогка, Москвага, Мелиховога болгаш Ялтага амыдырал чурттаалгазының дугайын чугаалап турар. Ол өрээлде «Чехов болгаш МХАТ», «Чехов болгаш амгы үе», «Чеховтуң тураскаалын Совет Эвилелинде мөңгежиткени» деп темаларга материалдарны делгеп көргүскен.

Демдеглел дептеринге көрүкчүлерниң бижип каан демдеглелдери болза, бодунуң чогаалчызынга совет улустуң аажок ынакшылдыын хереченлеп турар. Чижээ, студентилерниң бир бөлүү мынча деп бижээн: «А. П. Чеховтуң бажыңынга кире бергеш, улуг тураскаалды шынзыктырып шыдаар кижиге аажок ынакшылдыг болгаш хүндулелдиг медерел-биле кижи долдунар. Бүгү-ле магалыг чаагай амыдыралын улуска ынакшылга, ёзулуг улусчу литератураларга тураскааткан кижиниң дүрзү-хевири кижиниң мурнунга көстү бээр. Моон үнүп чыткаш, Чеховтуң канчаар чорааны ышкаш чурттаарын, ажылдаарын болгаш тургузарын күзей бээр-дир». База бир мындыг демдеглел бар «Антон Павлович, Силерниң бүгү амыдыралыңар кижиниң аас-кежии дээш демиселдиң хереенге бердинген-дир, ынчангаш коммунистиг ниитилелдиң аныяк тургузукчулары бистер хөй-хөй үүлдерни силериниң ачыңар-биле билип алган бис. Бодувустуң Төрээн чуртувуска ынак болурун, кижиге ынак болурун Силерден өөренип турар бис. Бодувустуң бүгү амы-бодувусту улустуң аас-кежиктиг чаагай чоруунга Силер ышкаш бээр бис, Антон Павлович».

Демдеглелдер дептерин ажып көрүп олургаш, англи, немец, француз, болгар, кыдат, польша, чех, япон, итали болгаш өске-даа дылдарда хөй бижиглелдерни көрүп болур. Ол бүгү демдеглелдер болза, улуг орус чогаалчы Антон Павлович Чеховка бүгү делегейниң улустарының аажок ынааның дугайын чугаалап турар.

Чүгле музей-бажың улуг чогаалчыга тураскаал болбас. Ооң ады-биле холбашкан хөй черлер Ялтада бар. Хоорайның театрын, библиотеканы, хоорайның төп кудумчуларының бирээзин, адак сөөлүнде бүдүн суурну Чеховтуң ады-биле адаан.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Ялта танытынмас кылдыр чаартынган. Ол болза, кайгамчык чаагай, сайзырангайжаан хоорай-курорт, ногаан садтарга болгаш парктарга бүргеткен, хөй-хөй кадыкшылга черлерлиг, бистиң Төрээн чуртувустуң эртинези болу берген. Ол ам Антон Павлович Чеховтуң көөр деп бодап чорааны Ялта апарган.

М. ТУРОВСКИЙ.

А. П. Чеховтуң чогаалдарының талазы-биле киночуруктар

Чурттуң киностудиялары А. П. Чеховтуң мөчээн хүнүнден бээр 50 чыл оюнга чаа фильмнерни чогаадып тургускулаан.

Документальдыг фильмнериң төп студиязы «Чехов» деп киночуруктуг бүдүрүп үндүрген. Чогаалчының амыдыралы болгаш чогаадылгазы холбашкан тураскаалдыг черлер Таганрог, Москва, Сахалин ортулук, Мелихово, Ялта көрүкчүлериниң мурну-биле эрттип турар. А. П. Чеховтуң литературалыг ажыл-чорудулгазының дугайын, А. М. Горький-биле ооң найыралының дугайын, А. Н. Толстой, Д. В. Григоревич, В. Г. Короленко, И. И. Левитан, П. И. Чайковский, Ф. И. Шаляпин олар-биле ужуражыышкыннар дугайын чугаалап турар документилер болгаш фотографиялар киночурукта бар.

«А. П. Чеховтуң демдеглел дептерлери» деп эртем талазы-биле сурагжаан киночуруктуң үндезини болган үш демдеглел дептержигештери бистиң хүннеривиске чедир хевээр арткан.

Чогаалчының холу-биле кылган он-оң демдеглелдер: допчу үүлдер, чечен сөстер болгаш чугаалар киноға көстүп келир. Чурттуң кол-кол театрларының артистериниң ойнап күүсеткени Чеховтуң шиилеринден чамдык көжегелерни чурукта киргилээн.

Чеховтуң рассказтарын ёзугаар «Швед оттуг-ыяш» деп фильмни «Мосфильм», «Дүвүрээзин» (Горький аттыг киностудия), «Чайлагда» деп кукольдуг (ойнаарактарлыг уран-чечен кинону) «Союзмультфильм») чогаадып тургускан.

Июль 12-де ССРЭ-ниң Культура министерствозунга чаа киночуруктарның хөй-ниити көрүлдези болуп эрткен. Олар кино үндүрер черлерге чоокку үеде үнер.

Солун ужуражыышкын

Областың ном үндүрер черинин партия, комсомол профэвилел организацияларының дилээ-биле чогаалчылар О. К. Сагаан-оол болгаш С. А. Сарыг-оол оларның ужуражыышкынын коллективке организастап эрттирген.

Чогаалчы О. Сагаан-оол тыва литератураның амгы байдалын, ооң мурнунда салдынган сорулгаларны допчузу-биле чугаалаан. Тыванын чогаалчылары чоннуң мурнунда улуг өрелиг болуп, чаа-чаа романнар, поэмалар болгаш шиилер база өске-даа чогаалдарны биживейн турары кончуг четпес деп чугаалаан. Ооң-биле кады чогаалчы боду М. Горькийниң «Кижилерде» деп чогаалын очулдуруп доосканын, чоокку чылдарда Тывада культура революциязының дугайында роман бижиир деп турарын дыңнаткан.

Дараазында чогаалчы С. Сарыг-оол сөс алган. Ол бодунуң чугаазынга чоннуң мурнунга үнген чогаалдарын, орузундан тыва дылга очулдурган чогаалдарын болгаш школаларның өөредилге номнарын кылганын чугаалаан. Чогаалчының сактып чугаалааны болза:

— Мен 1934 чылда баштайгы шүлүктү бижидим. Ол сөөлүнде барып «Эрге шөлээ»—деп ыр болган. Ынчан солун ажылдакчыларынга литература бөлүмүн А. Балымбах башкылап турду. Мээң бижипкен шүлүүмнү номчааш:—«Бо кылымал кижи-дир» деп чугаалаан. Ол чорук мени дыка өөрткен. Улуг чогаалчыларның чогаалдарын номчуп чордум. Эң-не баштай А. С. Пушкинниң «Сибирьже» деп шүлүүн очулдурдум...

Түннелинде чогаалчы А. С. Пушкинниң «Полтава» деп шүлүглелин очулдуруп доосканын, чоокку келир үеде Алдан маадырлар дугайында төөгүнүң романын бижиирин илереткен. Ооң-биле кады «Херээжен», «Баштайгы ырыжыгаш» деп шүлүктерни, «Алдын Кыс» деп шүлүглелден үзүндүлерни номчаан.

Ужуражыышкын киржикчилериндеН Момбужай, Кюнзегеш олар чүве чугаалаан. Олар чогаалчылар-биле ужуражыышкын парлалга ажылдакчыларынга ужур-дузалыын, чогаалчыларның эки чогаалдар биживейн турарын, эки шүлүктер, ырлар бар-даа болза, аңаа аялгалар чогаатынмайн турарының талазы-биле ажыл четпес чоруттунуп турар деп чугаалаанар.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Тудугларны октябрьда доозар

Эрзин районда «Кызыл сылдыс» колхозтуң чаа чараш тудуглары өзүп сайзырап турар. Ында тудуг бригадазы колхозчуларның культурлуг амыдырал чуртталгазын экижидер дээш эки шынарлыг чаңгыс-аай хевирлиг бажыңнарны тудуп турар. Ам үеде 20 бажыңнарның ханаларын тудуп доосканы.

Тудугжулардан эштер Ховугаа, Кадынчула, Дамды-Сүү олар бүдүрер ажыл нормазын 120—150 хуу күүседип турарлар.

Тудуг ажылын бо чылдың октябрьда доозар дээш тудугжу бүрүзү бедиткен хүлээлгелерни алган хайныышкынныг ажылдап турар.

А. САГААЧЫ.

Кино көргүзүлгези багай

Кино — чоннуң культурлуг деңнелин бедидеринге онза чугула болуп турбуже, Чаа-Хөл район төвүнден 3—5 километр черде турар. Сталин аттыг болгаш «Тиилелге» колхозтарынга кино үнмейн турар. чижээ, «Тиилелге» колхозка майдан бээр мынчага чедир чаңгыс-даа катап кино үндүрбээн.

Сталин аттыг колхозка июнь айдан бээр кино үнмээн. Областа үнүп турар чаа-чаа кинолар Чаа-Хөл районда үнмейн турары районнуң культура-чыдыышкын килдизинде эш Медянцевтиң база областың кинофикация черинин четпес ажылын көргүзүп турар.

К. СУНДУЙ.

Мал ажылынче сагыш салыр

Ниитиниң мал ажылында четпестерни дарый чайладыр дээш Улуг-Хемде Калинин аттыг колхоз боттуг хемчегларни чорудары чугула. Бо чылдың эгезинден бээр июнь 27-ге чедир «янзы-бүрү чылдагааннардан» ийи чүс дөртен чеди баш мал хорамчага таварышкан болуп турар. Ооң иштинде 4 баш чылгыны чылгычылар Мекпер-оол, Кызыл-оол олар харыысалга чогу-биле бөрүге чидирткен, чамдык хойжулар улуг хат-шуурганга удур хемчеглер албайн, шээр малды чаглактыг черге тургуспайн турганындан күштүг чаъс-чайыкка таварышкан 23 баш хой хорамчалыг болган. Моон чылдагааны болза, колхоз баштаар чери (даргазы эш Чаш-оол), мал ажылының тускай эртемниглери болгаш чамдык хойжулар ниитиниң мал ажылын хөгжүдеринче ам-даа сула сагыш салып турарында.

Т. ВИДИРОВ.

Чыргаланды көдээ Советтиң организас-массалыг ажылы

Тес-Хем районнуң Чыргаланды көдээ Советиниң организас-массалыг ажылы элээн экижип турар. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң хереенге ооң организакчы ролю көскүзү-биле бедээн.

Ол көдээ Советтиң хамаарылгазында Калинин аттыг колхоз бар. Ооң ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң айтырыгларын көдээ Советтиң сессияларынга доктаамал чугаалажып турар. Чыл эгезинден бээр сессияларны 5, хамаатыларның ниити хуралдарын 6 удаа чыылдырган. Көдээ Советке улус өөредилгезинин, колхозта тудуг болгаш мал ажылдарының байдалының, часкы хову ажылының дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны сессияларга чугаалашкан. Шиитпирлерни күүсединнинг-биле чугайлаттынган болгаш херекселдери будутунган, школа девискээри херимнетинген.

Хамаатыларның билдириишкиннерин көдээ Совет чугуур үезинде харыылап берип келген. Ылаңгыя бүгү кирген 70 билдириишкиннерниң 65-жин Совет боду харыылаан болгаш 5-жин үстүнде турар органнарже шилчиткен.

Көдээ Совет колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларын илередип, оларның дуржулгазын нептередип турар. Амгы үеде тудугжулар Шойдак, Хүлер-оол, Девий-оол, Б. Сырат, Чаккыш-оол, чылгычы Балдан, хойжу Увангур, хову ажылында Чылбак, Хая олар колхозчу шалыпчылар болуп илерээннер. Көдээ Советтериниң социалистиг чарыжының бүгү негелделерин үлегерлиг күүседир дээш улам эки ажылдаары чугула сорулга болур.

Ынчалза-даа Советтиң ажылында узуткатынмайн турар четпестер бар. Улуг улустуң бижик өөредилгезиниң 3 бөлүмнери чүгле саазын кырында даңзылатынган, а практихтиг ажылы экиживаан болуп турар. Бот-онаалда үндүрүү чүгле 75 хуу чыгдынган. Көдээ Советтиң болгаш колхоз баштаар чериниң аразында ажыл-ишчи харылзаа ам-даа кошкак. Ол четпестерни кыска хуусаада узуткап, ажылдың ниити чедиишкиннерин улам өстүрер херек.

Ч. ДАЖЫВАА.

Колхоз тудуун тодаргай удуртур

Колхозтар тудуунуң темпизин дүргедедир сорулга-биле районнуң колхозтарында бо чылдың тудуг планының күүселдезиниң байдалын Барыын-Хемчиктиң район Совединиң сессиязы чугаалашкан.

Колхозчуларны сууржуң амыдыралче шилчидиринге партияның болгаш чазактың көргүскен дузаламчылары хөй. Районга бо чылын 8 муң кубометр тудуг ыяжы халаска бердинген, күрүненнің 323 муң рубль түннүг узун хуусаалыг чээлизи бердинген. Колхозтар тудугнуң янзы-бүрү дериг-херекселдерин, транспорттуң күжүн чыл-бүрүде ап турар.

Ол бүгү дузаламчыларны чөптүг ажыглаар талазы-биле «Большевик», «Кызыл тараачын» колхозтар багай эвес ажылдап, тудугнуң чартык чыл планын ажыр күүсеткеннер.

Ынчалзэ-даа районда тудуг ажылының ниити темпизи дендии осжум чоруп турарын сессия демдеглээп. Районнуң колхозчуларының чүгле 26 хуузу сууржулганың бажыңнарында чурттап турда, а бо чылын чурттагалга бажыңнарының чүгле 17 хуузу, мал кажааларының чүгле 24 хуузу күүсетинген.

Ол болза, райкүүскомнуң (даргазы эш Красный), ооң колхозтар тудуунуң килдизиниң (эргелекчизи эш Иконников), көдээ Советтериниң болгаш колхозтар баштаар черлериниң организакчы эвес ажылдап келгениниң түннели болур деп сессия демдеглээн. Ылаңгыя «Совет Тываның беш чылы» колхоз (даргазы эш Бапың) бо чылын тудуг ажылын барык-ла соксадып алган турар. Ында күш-ажылдың организациязы дендии сандаргай байдалда. Тудуг бригадазында быжыглаан 134 кижиден амгы үеде чүгле 8—10 кижи ажылдап турар. Оон ынай «Ленин оруу», Ворошилов аттыг, «Комсомол 30 чылы» колхозтарда тудуг ажылының, аңаа удуртулганың улуг четпестерин депутаттар шыңгыы шүгүмчүлээннер.

—Колхозтар тудуун сайзырадыр дугайында шиитпирлерни райкүүском хөй удаа үндүрүп келген. Ынчалза-даа шиитпирлерниң күүселдезинге хыналданы, дириг организакчы ажылды райкүүском багай чорудуп келген. Ам бо ажылды черле соңгаарладыр аргавыс чок—деп, депутаттар шын чугаалап турганнар.

С. КОНЧУК.

Парк культураны сайзырадыр

Областың төвү — Кызыл хоорайда Гастелло аттыг культура паркы янзы-бүрү ыяштар, үнүштер, көктүгшыктыг черлер-биле чаягаар-ла боду бүткен. Ооң арыг агаары, үнүштерниң чаагай чыды аңаа чораан дыштанныкчыларың сеткил сагыжын өөртүп, бүгү-ле күжүн сергедиптер.

Паркче кирериниң эжин-биле бар чыдарга кижилерниң сагыш сеткили өөрүп, дыштанылга чери шынап-ла эки тургустунган-дыр деп бодатынып кээр. Кирериниң эжинде кассалар ажылдап турар. Чарлалдар астынган. Дыштаныкчыларның сонуургалы кымның кандыг болдур, олче чоруп, культурлуг дыштанылганы эрттирерлер. Олче аныяктар, урутларын эдерткен дыштаныкчылар кирип турарлар. Ында кино, концерт, лектория, танец шөлү, столовая болгаш өске-даа черлер бар. Сад янзы-бүрү олурткан чечектер-биле каастатынган, чуруктар, тураскаалдар-биле делгетинген.

Ынчаарга область төвүнде культураның дыштанылга черин улам чаагайжыдарынга хөй акша хереңгини үндүрүп турары билдингир. Ону чөп ажыглаары, ёзулуг эки дыштанылга черин болдуары, иштики ажыл-агыйның чурумун экижидери дээш ажылдаар ужурлуг.

Парктың девискээрин 1952 чылда херимнээн турган. Ам бөгүнге чедир четче херимнетинмээн, чамдык черлер чүгле адагаштар кадап каан турар. Садче кирер дээш чамдык кижилер, ылаңгыя бичии оолдар боттарының сонуургалы-биле душкан черинден кире бээр. Ооң түннелинде күрүнеге кирип болур хөй түннүг орулга кирбейн турар. Чамдык үелерде мал-маган чоруурунуң таварылгалары база бар. Бо талазы-биле парктың администрациязы кандыгдаа контрольду тургуспайн турар болгаш хөй-ниитиниң чурумун үрээрлерни илередип, хемчег албайн турар.

Парктың мыңдыг байдалы хоорхүүскомга база-ла билдингир. Ону экижидип тургузарының талазы-биле чогуур кичээнгей салдынмайн турары хомуданчыг. Ынчангаш парк культураның ажылын экижидип, ында бар четпестерни узуткаары дээш ажылдаар ужурлуг.

И. ОСТАПЕНКО.

Улус демократиязының чурттарында

Албанияның Улус Республиказы. Тиранада Сталин аттыг шөл.
Фото В. Егоровтуу.
СЭТА-ның пресслишези.

Кыдаттың улустарының өг-бүлезинде Тибет бөгүн

ПЕКИН. Пекинде үнүп турар «Улусчу Кыдат» деп журналдың 13-кү дугаарында «Тибет бөгүн» деп чүүлдү парлаан.

Тибет улус болза, улуг Кыдаттың улустарының хөй националдыг өг-бүлезиниң дең эргелиг кежигүнү болуп турар деп ол чүүлде чугаалап турар. Тибет бодунуң хөй чүс чылдардагы төөгүлүг. Шаанда тибет улустуң таваржып чорааны кадыгдошкун национал дарлал сөөлгү каш чүс чылдарда Тибеттиң политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезин буурап дүжер чоруккa чедирип келген турган. Тибетче империалистиг эжелекчилерниң халдаан үезинден бээр тибет улустуң амыдырал чуртталгазы онза берге апарган.

Чүгле 1951 чылда Тибетти тайбың хостааныңың соонда тибет улус ёзулуг хосталганы чедип алган болгаш ооң мурнунда хөгжүлденің чыруткылыг оруу ажыттынган.

Эрткен үш чылдарның дургузунда тибет улустуң амыдыралынга улуг өскерлиишкиннер болган. Кыдаттың Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле Тибетте чоннуң бүгү кезектериниң аразында иштики чаңгыс-эп чедип алдынган, тибет чоннуң болгаш Тибетте туруп турар Улустуң хосталга армиязының дайынчыларының аразында найыралдыг харылзаа быжаан.

Экономиктиг болгаш культурлуг тургузуушкуннуң херээнге улуг болгаш чугула дузаламчыны тибет улуска Улустуң төп чазаа болгаш бүгү Кыдат улус көргүзүп турар.

Национал кадрларны белеткээр сорулга-биле Улустуң төп чазаа биче националдарның Пекинде төп институдун ажыткан, ында ам Тибеттиң хөй-хөй оолдар, кыстары өөренип турар, олар институтту доозуп, Тибетче чоруткаш, күрүне, экономика болгаш культура тургузуушкунунга идепкейлиг киржирлер.

Улустуң төп чазаа Лхаса, Шигатзе болгаш Гьянтзе хоорайларда улус банкызының салбырларын тургузуп, Тибеттиң чер ажылдыгларынга, малчыннарынга болгаш хуу бүдүрүлге ээлеринге хуу чок хөй түүнүг чээлилерни тывыскан. Лхаса, Шигатзе болгаш өске-даа хоорайларда күрүненің садыг организациялары тургустунган, олар ол черниң продукциязын чөптүг өртектер-биле садып ап турар. Ол хемчеглер Тибетке садыгны элээн хөгжүдеринге база тибет малчыннарның болгаш чер ажылдыгларның амыдыралын экижидеринге идигни берген.

Тибеттерге улуг дузаламчыны Тибетте турар Улустуң хосталга армиязының дайынчылары болгаш командирлери көргүзүп турар. Олар үш чылдың дургузунда хөй санныг бергелерни ажып эрткеш, 2.700 гектар хире кур черлерни андарып, Тибеттиң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге көдээ ажыл-агый культураларының 300 ажыг хевирлерин нептереткен болгаш тибет чонга оларны өстүрүп үндүрериниң дуржулгазын дамчыдып берген. Эрткен чылын Лхасага агрономнарны болгаш ветеринарларны белеткээриниң талазы-биле курстарны ажыткан. Ол курстарны дамчыштыр ол черниң чонундан көдээ ажыл-агыйның хөй санныг мергежилдиг кадрларын белеткеп үндүрген.

Тибет тараачыннар Улустуң хосталга армиязының дайынчылары-биле кады Сикан-Тибеттиң чазаглыг оруунуң тудуун доозуп турар, ол орук Тибеттиң экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезинге улуг роль ду ойнаар.

Тибеттериң амыдыралының культурлуг байдалдарын экижидериниң херээнге эрткен чылдарның дургузунда хөй үүлдер кылдынган. Лхасада, Шигатзеде болгаш Гьянтзеде улустуң эмнелгелери болгаш амбулаториялары тургустунган, олар чонга халас медицина дузаламчызын көргүзүп турар. Тибеттиң бүгү хоорайларында почта-телеграф конторалары бар. Эрткен чылдың декабрьдан эгелээш Пекин биле Лхаса аразында телефон харылзаазы тургустунган.

Улус чырыдыыщкынынга улуг кичээнгейни салып турар. Лхасада, Шигатзеде болгаш Гьянтзеде эге школалар ажыттынган, ында ийи муң хире уруглар өөренип турар, оларда башкылаашкынны тибет дылда чорудуп турар. Эрткен чылын Лхасага ниити эртемниң курстарын организастаан, ында 100 кижи өөренип турар.

Улустуң төп чазаа чурттуң бүгү националдарының аразынга дең эргениң, сырый каттыжылганың болгаш бот-боттарынга дузалажылганың политиказын чорутканының ачызында тибет улус түрегделден болгаш хожудаашкындан чоорту хосталып, бодунуң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдүп, кыдаттар-биле болгаш өске-даа акыдуңма улустар-биле кады аас-кежии болгаш бодунуң Төрээн чуртунуң күүү-шыдалы дээш шудургу ажылдап турар.

(СЭТА).

МАР-ның Улустуң улуг хуралының сессиязы

УЛАН-БАТОР. Чоокта чаа МАР-ның Улустуң улуг хуралының ийиги чыылдазының бирги сессиязы болуп эрткен. Сессия күрүне бюджединиң депутатты Моломжамцының илеткелин дыңнаан. Сессияга бюджет комиссиязының эдеринчи илеткелиниң соонда депутаттар күрүне бюджединиң төлевилелин чугаалажып көрген. Олар боттарының саналдарынга бадыладыры-биле киирип келген бюджет болза, партия биле чазак ССРЭ-ниң ак-сеткилдиг дузаламчызының ачызында ажыл-агыйның болгаш культураның тайбың тургузуушкунунуң, мал ажылын бүгү хемчеглер-биле хөгжүдериниң политиказын, улустуң чаагай байдалын бедидериниң политиказын чорудуп турар дээрзиниң дугайын херечилеп турар деп демдеглээннер. Сессия 1954 чылда республиканың күрүне бюджедин орулгалар талазы-биле 439,8 миллион төгерикке болгаш чарыгдалдар тадыштаныр хүнде чорударын шиитпирлээн. Ооң-биле кады улустуң палатазынга бадыладыры-биле соңгулда дүрүмүнүң төлевилелин кылырын Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Отто Гротевольдиге дилээн.

(СЭТА).

Октябрь 17—ГДР-ниң улустуң палатазынга соңгулдалар хүнү

БЕРЛИН. АДН агентилелиниң медеглелин ёзугаар алырга, Герман Демократтыг Республиканың улус палатазының даргазы Иоганнес Дикман ГДР конституциязының 58 дугаар үүлүн ёзугаар Демократтыг блоктуң саналын барымдаалааш улустуң палатазының соңгулдаларын 1954 чылдың октябрьның 17-де

КНО-га Кыдат Улус Республиканың хоойлу ёзугаар эргезин катап тургузар

МОНТЕВИДЕО. Уругвай парлалга Кыдат Улус Республикага бүгү делегейниң сонуургалының өзүлдезиң демдеглевишаан, ооң КНО-га хоойлу ёзугаар эргезин катап тургузарын негеп турар. КНО-га Кыдат Улус Республиканың кирерин моондактап турар АКШ-тың позициязын солуннар шүгүмчүлеп турар.

«Ла Маньяана» деп буржуаз солуннуң айтып турары-биле алырга, дыка хөй капиталистиг чурттар, ооң иштинде Англия, Франция КНО-га КУР-нуң эргелерин катап тыпсырының дугайында негелдени деткип турар. Кыдат Улус Республиканың хоойлу ёзугаар эргелерин катап тургузар чоруктуң тайбың херээнге чугулазын солун демдеглеп турар. «Хустисиа» солуннуң бижип турары болза, «Кыдат Улус Республика КНО-га бодунуң олудун алган турзун дээш база ооң-биле сырый дипломаттыг, садыг харылзаалары тургустунган турзун дээш негелдени салып турар үннер капиталистиг чурттарның янзы-бүрү бөлүктеринде үнүп турар».

Солуннуң оон ыңай үргүлчүлеп бижип турары болза, Кыдатты блокадалаарының политиказы ооң эгелекчилеринге удур угланган. Женева чөвүлел хуралынга Кыдат Улус Республиканың болгаш ССРЭ-ниң чорудуп турары чайгылыш чок болгаш шиитпирлиг тайбыңга ынакшылдыг политика, а ол ышкаш КУР-нуң күрүненің административтиг чөвүлелиниң премьери болгаш даштыкы херектер министри Чжоу Энь-лайның Индияга болгаш Бирмага чорааны Кыдаттың бүгү делегей туружун быжыглаан.

Улусчу Кыдатка хамаарыштыр АКШ-тың күрүне департаментизиниң чорудуп турары коргудуушкуннуң болгаш кыжаныышкынның политиказын солун буруу шаап турар.

(СЭТА).

Индонезияның парлалгазы болгаш хөй-ниитизи КУР-нуң КНО-да дүрүм ёзугаар олудун тыпсырын негеп турар

ДЖАКАРТА. Индонезияның парлалгазы болгаш хөй-ниитизи Кыдат Улус Республиканың Каттышкан Нациялар Организациязында дүрүм ёзугаар олудун дораан тыпсырын негеп турар. «Кыдат Улус республика делегей ареназында улам-на улуг рольду ойнап турар. Чазак ону барымдаалааш, бодунуң идепкейлиг даштыкы политиказын чорутпушаан, Кыдат Улус Республика КНО-да бодунуң дүрүм ёзугаар олудун эзлеп алзын дээш бүгү-ле аргалар-биле идиг бээр ужурлуг» деп «Хариан Раккьят» солун айтып турар.

«Кыдат Улус Республика чокка КНО бодун Каттышкан Нациялар Организациязы деп адаар эрге чок» деп «Винтанг Тимур» солун бижип турар. «Берита Индонезия» солун база-ла ындыг байдалды чугаалап турар.

Неделя санында үнер «Санди Курьер» солуннуң редакция үүлүнде бижээни болза: «АКШ-тың кашла санныг реакционерлериниң аңгыда, бүгү улустар Кыдат Улус Республиканы КНО-га киирерин негеп турар. КУР КНО-га кирген үеден эгелээш тайбыңның күжү улам улгады бээр дээрзин улустар билип турар».

(СЭТА).

КНО-га Кыдаттың дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузар дугайында америк сенаторнуң чагаазы

НЬЮ-ЙОРК. «Нью-Йорк таймс» солун бир эвес Кыдат Улус Республика КНО-га бодунуң олудун эзлеп алыр болза, АКШ оортан үнүп чорза чогуур дээрзиниң дугайында Ноулэнд болгаш Джонсон деп сенаторларның медеглелдеринге удурланып турар улуг банкир болгаш экономист Джеймс Уорбергтиң чагаазын парлаан. Ноулэнд биле Джонсон кол нургулайында чанкайшичилерниң эрге-чагыргазын катап тургузар арганы хевээр артырар деп күзелди удуртулга болдуруп турар деп чүвени айтпышаан, Уорбергтиң бижээни болза: «Кызымаккайы-биле туттунуп турар эн айыылдыг үүл болза, бистер Кыдатта шактарның согуннарын дедир долгандырып шыдаптар бис дээр бодал-онал болуп турар». Каттышкан Штаттар КНО-да Кыдаттың эргелерин хүлээп көөрүнден ойталавышаан, «делегейге бодун чаасканзырадып турар» деп Уорберг медеглээн.

(СЭТА).

КУР-нуң садыг төлээлери биле Англияның ажыл-херекчи бөлүктериниң аразынга болган чугаалажыышкыннар доозулган

ЛОНДОН. Чоокта чаа Лондоннуң садыг палатазынга парлалга конференциязы болган, аңаа британ садыг палатазын, кыдат ассоциацияны (Кыдатка сонуургалдыг англи ажыл-херекчилерниң ассоциациязы—**Ред.**), британ үлетпүржүлериниң федерациязын (Лондоннуң садыг палатазын болгаш үлетпүржүлериниң национал эвилелин) төлээлеп турар садыглажылга талазы-биле кыдат-англи комитет биле Англияда турар КУР-нуң садыг төлээлериниң аразынга болган чугаалажыышкыннарның доозулганының дугайында медеглелди номчаан.

Чугаалажыышкыннарның сорулгазы болза, «Кыдаттың күрүненің садыг организациялары биле англи үлетпүр болгаш садыг фирмаларының аразында ажыл-херекчи харылзааларны калбартыры-биле, а ол ышкаш Каттышкан Хаан чериниң бир талазында, Гонконг биле, өске талазында Кыдат биле аразында садыглажыышкынын хөгжүдери-биле болган» деп медеглелде демдеглеп турар.

Медеглелде ол ышкаш айтып турары болза, чугаалажыышкыннар үргүлчүдээр болгаш ол сорулга-биле садыглажыышкын талазы-биле кыдат-англи комитет бо чылдың күзүнүнде Пекинче англи төлээлерни чорударының чалалгазын алган.

(СЭТА).

Гватемалада болуушкуннар дугайында АКШ-тың Коммунистиг партиязының национал комитединиң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-тың Коммунистиг партиязының национал комитединиң парлалгага медеглел кылган, ол медеглелде Гватемалада демократтыг чазактың дүжүрткенин буруу шаап турар. Ылаңгыя медеглелде чугаалап турары болза, «Гватемаланың демократтыг чазааның күш-биле дүжүрткен чоруу бүгү делегейге хөй-ниитиниң сеткил-сагыжын дүвүреткен. Херек кырында камгалал чок, 3 миллион кижи чоннуг чуртче ок-чепсектиг араатанзыг халдаан чоруктан болгаш ол чуртка эрге-чагырганы бешки колоннаның ээлеп алган чоруундан Уолл-стриттиң трестилериниң чүдек-бужар чаа агрессиязын көрүп турарлар.

Бөгүн Гватемалада шериг баштыңчыларының бөлүү дээрге, ол ёзулуг «Юнайтед фрут компаниниң» бөлүү-дүр. Ол болза, Каттышкан Штаттарның элчини Джон Пэрифуаның баштап турары милитарисчи-фашисчи диктатура. Ооң дужаалын ёзугаар ол бөлүктүң полковниктери өлүрүкчү чорукту тургусканнар. Оларның боттарының минип турары-биле алырга, олар ийи муң кижини тудуп хоругдаан болгаш олар-гг албадалдыг ажыл кылдыртыр лагерьлерни тургузарынга белеткеп турарлар. Бүгү хоругдатырганнарны «коммунистер» деп адап турар, ынчалза-даа коммунистерден аңгыда оларның санында коммунист эвестер—профэвилел ажылдакчылары болгаш студентилер, тараачыннар федерациязының кежигүннери, демократтыг буржуаз политиктиг партиялардың кежигүннери болгаш өскедаа демократтыг организациялардың кежигүннери кирип турар.

Шериг баштыңчыларының бөлүү чер реформазын соксаткан болгаш ам болур соңгулдаларның түүнели «Юнайтед фрут компаниниң» сеткилин хандырган турзун база бүгү бижик билбес кижилер соңгулдаларга киржир эргезин казыткан турзун дээш оралдажып турар. Ол чорук болза, чоннуң хөй нуруузу бадылаар эргезин казыткан турзун дээни олдур».

Национал комитет бодунуң медеглелиниң төнчүзүнде Гватемалада демократтыг күштерни истеп-сүрүп турар чорукту соксадырын болгаш Гватемалада америк элчин Пэрифуаны дедир кыйгыртырын негеп турар.

(СЭТА).

Чжоу Энь-лайның Женевада ээп чеде бергени

ЖЕНЕВА. Кыдат Улус Республиканың Күрүненің административтиг чөвүлелиниң премьери болгаш Даштыкы херектер министри Чжоу Энь-лай июль 12-де Женевада ээп келген.

Чжоу Энь-лайны Женева аэродромунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы болгаш ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри В. М. Молотов, Вьетнамның Демократтыг Республиказының премьер-министриниң оралакчызы Фам Ван Донг, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министриниң оралакчызы В. В. Кузнецов, КУР-нуң Даштыкы херектер министриниң оралакчылары Чжан Вэнь-тянь болгаш Ли Кэ-нун, Индияның премьер-министри Нерунуң төлээлекчизи—Кришна Менон, Женева чөвүлел хуралында ССРЭ-ниң, Кыдат Улус Республиканың болгаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлериниң чөвүлекчилери болгаш экспертери уткааннар.

Чжоу Энь-лай парлалга төлээлекчилеринге дараазындагы медеглелди дамчыткан.

«Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкадырынга онза ужур-дузалыг бо кайгамчыктыг тайбың хоорайже дедир ээп келир аас кежиктиг болдум.

Индий-Кыдатка тайбыңны катап тургузарының дугайында айтырыгның талазы-биле Женева чөвүлел хуралын даштыкы херектер министрлериниң киржилгези-биле дагын эгелээри чугула үе-чадаже кирип турар. Бир эвес бүгү сонуургалдыг талаалар тайбыңны доктаадып тургузарының нүүрү-биле эптежилгениң угаан-бодалынга ажылдаар чүве болза, Женева чөвүлел хуралы Индий-Кыдатка тайбыңны катап тургузар деп бодунуң чаагай сорулгазын дүргеи күүседип шыдаар дээрзинге бүзүреп турар мен.

Бистиң иштивистен кижи бүрүзү ол сорулганы чедип алыр дээш, жениишкиннерин салырынга идегеп турар мен».

(СЭТА).

А. Иденниң Женевада келгени

ЖЕНЕВА. Великобританияның даштыкы херектер министри А. Иден июль 12-де Женевада чедип келген.

А. Иден аэродромга келгеш: «Женева чөвүлел хуралынче ээп келгенимге өөрүп тур мен. Хөй-хөй чүүлдерни кылыр апаар» деп медеглелди кылган.

(СЭТА).

Фам Ван Донг-биле П. Мендес-Франстың ужурашканы

ПАРИЖ. Франс Пресс агентилелиниң Женевадан дамчытканын ёзугаар алырга, Францияның министрлер чөвүлелиниң даргазы, даштыкы херектер министри П. Мендес-Франстың болгаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының премьер-министриниң оралакчызы Фам Ван Донгтуң аразынга ужуражыышкын болган.

(СЭТА).

Индий-Кыдатта дайын чорудулгазын соксадырын француз улус негеп турар

ПАРИЖ. Хамаарышпас чорук болгаш тайбың дээш июнь 12 болгаш 13 хүннеринде Парижке болуп эрткен улус хуралының шиитпирин ёзугаар июль 12-де бүгү Францияга тайбының национал хүнү чорутунган. Чурттуң бүгү хоорайларында болгаш чурттакчылыг пунктуларынга чоннуң төлээлери улустар аразының бүгү маргылдаалыг айтырыгларын тайбың шиитпирлээн турарын чедип алыр дээш француз улустуң чайгылыш чок тура-соруун илередири-биле хоорай чагыргазының даргалары депутаттарга, чиңгине болгаш муниципалдыг чөвүлекчилерге, а ол ышкаш эрге-чагырганың төлээлекчилеринге чорааннар. Чазактың чорудулгаларынга француз улустуң тура соруу бодунуң илерээшкинин тыварын төлээлер негээннер.

«Юманите» болгаш «Либерасьон» солуннарның дыңнатканын ёзугаар алырга, үүгле чаңгыс Парижтиң муниципальдыг чөвүлелинге безин найыслалдың чурттакчыларының 500 ажыг төлээлери чоруп, олар бонн болгаш париж керээлерин херекке албазын база Индий-Кыдатка тайбың керээзин кылырын негээннер. Шеригге баар назылыг оолдар нелериниң төлээлери оларның оолдарын вьетнам улуска удур чаалаштырып чорударынга нелер кажан-даа чөпшээрешпес деп Менильмонтан кудумчузундан медеглээн.

Хоорайлар чагыргаларының хөй-даргалары болгаш муниципалитеттер Женевада туруп турар Мендес-Франсче Индий-Кыдатка дайын чорудулгаларын эң дүрген соксадырын чедип алырынче француз улустуң негелдезин илередип турар телеграммаларны чорударын аазаан.

Поль Робсон АКШ-та ажыл чок

НЬЮ-ЙОРК. Даштыкыже үнер паспортун АКШ-тың эрге-чагырганларынга дөрт чыл мурнунда хавырткан Поль Робсон Каттышкан Штаттардан Англияже болгаш өске-даа чурттарже 6 айлар иштинде чорууруп аңаа чөпшээрээрин дилеп билдиришкин киргениң Ассошиэйтед пресс агентилели медээлеп турар. Даштыкыже чорууру болза, бир тээ америк театрының, кинонуң, радионуң, телевидениениң ээлери Робсонну политиктиг үзел-бодалдары дээш «кара даңзыга» киирген болганда, бодунуң актёр ажылын кылыр болгаш амыдыралга ажылдап алыр эргалыг болурунга аңаа эргежок чугула деп Робсон бодунуң билдириишкининде демдеглеп турар.

(СЭТА).

ССРЭ—Швецияның шыдыраа маргылдаазы

СТОКГОЛЬМ. Июль 10-да Стокгольмга Швеция биле ССРЭ-ниң командаларының аразында шыдыраа талазы-биле эш-хуунуң маргылдаазының бирги салыышкынында доозулбайн барган салыышкыннарны төндүр салган.

Төндүр салдынмаан беш салыышкыннарның үжүн совет ойнакчылар удуп алган болгаш ийизин хайыммаан. Смыслов Штальбергти, Керес Штольцти, Болеславский Стернерни удуп алган. Петросян — Гуде, Авербах — Хорберг оларныы хайым болган.

Бирги салыышкынның түүнелинде совет шыдыраачылар 6 санны алган, а швед шыдыраачылар ийи сан алган.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редакторнуң оралакчызы М. Н. ЛЮНДУП.

КИНОПРОКАТТЫҢ ТЫВА КОНТОРАЗЫ
„КАРЛ ШВАЛЬКТЫҢ АЛДАГДАЛЫ“

Ошибка Карла Швалька
деп немец уран-чечен кино-чурукту
областың экраннарынче үндүрген.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кылымчузу, бажың № 3. Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал киллистериниң—3—88. харыысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа киллистериниң, бухгалтериянның 4—98, иштики информация киллистериниң—3—65.

ТС—01935 культура эргелелиниң типографиязы.